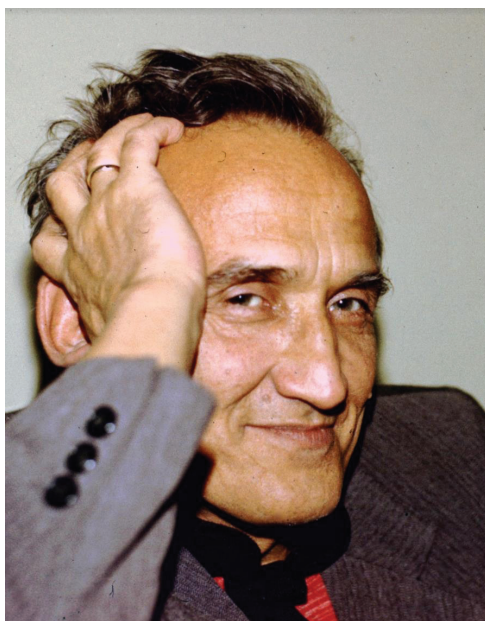

Anna Gemra*

Nie nudzić (się)!

Wspomnienie o Profesorze Tadeuszu Żabskim (1936–2017)

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/LC.2020.049>

Prof. Tadeusz Żabski, fot. A. Martuszevska
Archiwum prof. Anny Martuszevskiej

---

* Dr hab., prof. UW. Zainteresowania: literatura i kultura popularna – zwłaszcza fantastyka, horror (teksty grozy) i kryminał; literatura i kultura XIX w.

E-mail: anna.gemra@uwr.edu.pl | ORCID: 0000-0003-2389-4337.

Szklanka z kawą (koniecznie z fusami) i zaraźliwy, charakterystyczny śmiech: to były dowody, że Profesor Tadeusz Żabski jest u siebie, w swoim gabinecie. Można też było zajrzeć przez szybę w drzwiach: jeśli szklanka stała na biurku, wiedzieliśmy, że Profesor jest na uczelni i trzeba tylko poczekać. I czekaliśmy, bo warto było poświęcić trochę czasu, żeby spotkać się z człowiekiem ogromnej wiedzy i nietuzinkowego podejścia do badanych tekstów, a przy tym niezwykle życzliwym, otwartym, nastawionym przyjaźnie do świata i ludzi. Przychodząc z różnymi – naukowymi i nienaukowymi – problemami mogliśmy zawsze liczyć na Jego zrozumienie i wsparcie. Odnosił się w ten sposób zarówno do współpracowników, jak i do studentów: darzono Go więc zaufaniem i cieszył się dużym szacunkiem nie tylko jako autorytet naukowy, ale też jako człowiek.

Tadeusz Żabski urodził się w 1936 roku na Kresach, niedaleko Trembowli (dawne województwo tarnopolskie), w Tyczynie Nowym (Neutitschein), niegdysiejszej kolonii niemieckiej założonej przez katolików z Moraw na terenie obecnej Ukrainy. Tej miejscowości próżno dziś szukać na mapach – zniknęła z powierzchni Ziemi. Nowym domem stał się dla prof. Żabskiego i Jego rodziny Wrocław, w którym ukończył uniwersytet i w 1960 roku uzyskał magisterium, a w roku 1969 – doktorat (w obu wypadkach promotorem był prof. zw. dr Bogdan Zakrzewski). Zajmował już wtedy od dwóch lat stanowisko starszego asystenta w Katedrze Literatury Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego; przedtem pracował najpierw w szkole podstawowej (krótko), potem zaś w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.

Prace naukowe Tadeusza Żabskiego, który do końca pozostał związany z Uniwersyteciem Wrocławskim, dotyczyły początkowo pozornie dość różnych zagadnień, jednak zawsze przede wszystkim XIX wieku. Magisterium poświęcił *Rozprawie Norwida o Juliuszu Słowackim*, doktorat zaś *Towarzystwu Literacko-Słowiańskiemu we Wrocławiu w pierwszym okresie działalności (1836–1860)*. Wydany drukiem w 1973 roku pod tytułem *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu (1836–1886)* jako studium napisane wspólnie z Elżbietą Achremowicz, doczekał się wielu bardzo pochlebnych opinii ze strony naukowych autorytetów. Trudno się temu dziwić: było to pierwsze tak wnikliwe opracowanie tematu, oparte na tekstach źródłowych, które nigdy wcześniej nie zostały gruntownie przeanalizowane.

Sławistyczne inklinacje prof. Żabskiego zaowocowały najpierw Jego pobytem w Pradze, gdzie zbierał materiały do rozprawy doktorskiej, potem zaś kilkoma ważnymi artykułami, wydanymi w latach 1964–1968. Szczególną uwagę poświęcił w nich problematyce wrocławskiej sławistyki. Były to takie szkice, jak: *František Ladislav Čelakovský na katedrze sławistyki we Wrocławiu* (1964), *Założenia Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego* (1966), *Wrocławska sławistyka Čelakovskiego (1848–1849)* (1968) czy *Ossolineum w listach Adama Junoszy Rościszewskiego do Vaclava Hanka* (1967). Do tematyki słowianoznawczej powracał Profesor także i później: m.in. na początku lat 90. ogłosił w czasopiśmie „Zbliżenia Polska–Niemcy” artykuł *Sławistyka na Uniwersytecie Wrocławskim do 1939 roku*; w 2011 roku w „Onomastica Slavogermanica” ukazał się tekst *Władysław Nehring jako członek i kurator Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego*, zaś w roku 2013 – praca zatytułowana *Filologia słowiańska = Slavic philology* (w *Księdze Pamiątkowej Jubileuszu 200-lecia utworzenia Państwa Uniwersytetu we Wrocławiu = Commemorative Book for the 200th Anniversary of the*

Establishment of the State University in Wrocław. T. 2: Universitas litterarum Wratislaviensis 1811–1945). Niejako na marginesie tych badań powstawały także artykuły śląskoznawcze oraz te dotyczące polskich kart Wrocławia. Można tu wymienić takie m.in. teksty, jak *Udział studentów wrocławskich w polskim ruchu narodowowyzwoleńczym (1830–1863)* z roku 1975, *Polskie życie literackie we Wrocławiu w latach 1795–1945* (wyd. w 1986), *Tadeusz Mikulski – twórca powojennej polonistyki wrocławskiej* (2004) czy szkice poświęcone szkołom badań w obecnym Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego (2007; w wydanej przez Ossolineum pracy zbiorowej *Wrocławskie środowisko akademickie. Twórcy i ich uczniowie 1945–2005*).

Drugim niezwykle ważnym obszarem zainteresowań Tadeusza Żabskiego była literatura i kultura XIX wieku, zwłaszcza pozytywizm: opracował np. korespondencję Piotra Chmielowskiego (za lata 1869–1871) i listy Henryka Sienkiewicza do Wandy Szetkiewiczowej (publikacje wychodziły w „Ze Skarbcza Kultury”, biuletynie Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, w latach 1972–1974). To właśnie Sienkiewicz przez długi czas stanowił główny przedmiot studiów Profesora. Wydana w 1979 roku monografia *Poglądy estetyczno-literackie Henryka Sienkiewicza*, która stała się podstawą habilitacji, dotyczyła problematyki zaniedbywanej nieco przez badaczy, jeśli chodzi o tego pisarza. Chętniej zajmowano się beletrystyką autora *Quo vadis* niż rozważaniem jego zapatrywań na kwestie pojęcia artysty, funkcji sztuki i literatury czy wreszcie świadomości kodów estetycznych¹. Praca Tadeusza Żabskiego cieszyła się dużym uznaniem wśród naukowców; doceniły Jego wiedzę i zasługi w badaniach nad Sienkiewiczem także wydawnictwa. Efektem tego były posłowania, wstępy oraz analizy filologiczne włączane do kolejnych edycji *Krzyżaków* (1996), *Nowel i opowiadań* (1997) czy *Quo vadis* (2002). Ponadto publikował Profesor osobne teksty dotyczące twórczości autora Trylogii: warto tu wspomnieć m.in. takie artykuły, jak *Trójwymiarowa struktura gatunkowa „Ogniem i mieczem” Henryka Sienkiewicza* (1996, w tomie jubileuszowym dla prof. Bogdana Zakrzewskiego), *Szkice węglem, czyli Co się stało w literaturze polskiej w 1876 roku* (1997; w pracy zbiorowej będącej pokłosiem Spotkania Sienkiewiczowskiego, które odbyło się w 1996 roku w Opolu), *Żywot świętej Ligii* (1998, w tomie jubileuszowym dla prof. Czesława Hernasa) czy – zwłaszcza! – monografia *Sienkiewicz*, która wyszła w 1998 roku w serii Wydawnictwa Dolnośląskiego „A To Polska Właśnie”.

Innym autorem z okresu pozytywizmu, któremu Tadeusz Żabski poświęcał swoją uwagę, był Bolesław Prus. Trzeba tu przywołać przede wszystkim szeroko dyskutowane (a dla wielu nawet „obrazoburcze”, bo proponujące niestandardowe podejście) w kręgach filologów studium *Placówki* (1987) dla serii I Biblioteki Narodowej, i dla tejże serii opracowanie *Opowiadań i nowel* (1996); warto przypomnieć także *Posłowie do Faraona* (1995), wydane w Bibliotece Klasyki. W ostatnich latach życia Profesor był też członkiem Komitetu Redakcyjnego Edycji Pism Wszystkich Bolesława Prusa (przedsięwzięcie finansowane przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki) i jednym z pomysłodawców tego projektu; przewodniczył również wrocławskiemu zespołowi opracowującemu dzieła Prusa. Pod Jego redakcją naukową wyszły trzy pierwsze tomy serii A: *Humoreski, nowele, opowiadania* (2014–2015); On także napisał do nich *Wstęp*. Oprócz tego cały czas zajmował się i innymi aspektami pozytywizmu, czego efektem były takie np. artykuły, jak: *Polskie kresy zachodnie w oczach Sienkiewicza i Prusa* (1992), *Metodologia poznania w „Lalce” Bolesława*

¹ Są to problemy poruszane przez Tadeusza Żabskiego w trzech rozdziałach Jego monografii.

Prusa (1999), *Stare i nowe w badaniach nad literaturą okresu pozytywizmu* (2004), *Słowacki w oczach Sienkiewicza* (2009) – oraz napisana wspólnie z Małgorzatą Łoboz monografia *Pozytywizm*, wydana w 1999 roku przez Wydawnictwo Dolnośląskie.

Trzeci obszar dociekań prof. Tadeusza Żabskiego stanowiły literatura i kultura popularna. Kiedy zaczął się nimi naukowo zajmować, mało kto odważał się na publiczne przyznanie do tego, iż interesuje się, jako badacz, „taką” (a nawet: „TAKĄ”) literaturą i kulturą. Prace dotyczące tej tematyki zapoczątkował wprawdzie jeszcze w latach 70. XX wieku prof. Czesław Hernas, któremu do grantu dotyczącego badań nad folklorem udało się „przemycić” także literaturę i kulturę popularną. Jednak dopiero prof. Żabski poprzez swoje systematyczne działania nadał studiom nad nimi inną rangę. Zbudował zespół, w którym znaleźli się naukowcy z całego kraju, zainteresowani eksploracją literatury i kultury popularnej – ciągle jeszcze marginalizowanych przez akademię. Przez wiele lat, poczynając od roku 1984, organizował słynne konferencje w Karpaczu, na które przyjeżdżali członkowie zespołu – najpierw sami, następnie ze swoimi uczniami. W ten sposób stworzył życzliwą atmosferę dla wieloaspektowych, otwartych badań nad problemami literatury i kultury popularnej, sprawiając, iż z czasem stała się ona pełnoprawnym przedmiotem naukowego namysłu. Skutkiem prac zespołu był przede wszystkim pionierski, fundamentalny dla wspomnianych badań *Słownik literatury popularnej*, który ukazał się pod redakcją Profesora w 1997 roku; wydanie poprawione i uzupełnione wyszło w roku 2006. Nie ma do dziś innego podobnego dzieła encyklopedycznego w Polsce: jego publikacją Tadeusz Żabski (i Jego zespół) ośmielił innych uczonych do zajmowania się tą tematyką. Otworzył też Profesor drogę dla osób pragnących się zajmować literaturą i kulturą popularną, inicjując powstanie czasopisma „Literatura i Kultura Popularna”, które wychodzi nieprzerwanie od 1991 roku i jest najstarszym – oraz jedynym – polskim periodykiem zajmującym się kompleksowo tą dziedziną badań. Dziś tylko nieliczni naukowcy zgłaszają wątpliwości co do potrzeby i rangi podobnych studiów (zwykle wtedy, gdy chodzi o awans zawodowy). Ta zmiana w podejściu do badań nad literaturą i kulturą popularną jest niewątpliwie zasługą Tadeusza Żabskiego i konsekwentnie prowadzonych przez Niego prac: dla Profesora, i tego nas wszystkich uczył, literatura i kultura popularna była takim samym przedmiotem naukowego oglądu jak każdy inny. Nie dziwi więc, że wrocławski Uczony jest do dziś niekwestionowanym autorytetem w dziedzinie tych badań – podobnie zresztą jak i w innych, którymi się zajmował. Jego prace z zakresu literatury i kultury popularnej są, także po latach, źródłem inspiracji dla polskich humanistów – a to m.in. dlatego, że spojrzenie Tadeusza Żabskiego uwzględniało nie tylko węższą, wyspecjalizowaną perspektywę, ale też i znacznie szerszy, obiektywny, uniwersalny ogląd, respektujący wiele różnych okoliczności i powiązań: literackich, kulturowych, filmowych, socjologicznych, historycznych, obyczajowych etc. Ta cecha naukowego temperamentu Profesora widoczna jest nawet w Jego pracach poświęconych konkretnym tekstom, autorom czy gatunkom. Zapowiadała je już znakomita, wydana w 1993 roku książka *Proza jarmarczna XIX wieku. Próba systematyki gatunkowej*: pierwsze takie dzieło w Polsce, syntetyzujące i porządkujące wiedzę na temat literatury i kultury do tej pory przez badaczy pomijanej, a nawet pogardzanej. Z kolei rok wcześniej udało się Profesorowi opracować (wspólnie z Jolantą Ługowską) i wydać zbiór *Piękne historie o niezłomnym rycerzu Zygfrydzie, pannie wodnej Meluzynie, królownie Magielonie i świętej Genowefie. Różne przygody, smutki i pocięchy, nieszczęścia i szczęścia, przy odmianach omyłnego świata reprezentujące. Antologia jarmarcznego romansu rycerskiego*, który zyskał uznanie nie tylko badaczy, ale też „zwykłych” czytelników zauroczonych „ramotką”.

Wspomniane uniwersalne, całościowe podejście Tadeusza Żabskiego do tekstów literatury i kultury popularnej można dostrzec również w artykułach, takich jak np.: *Lektury Żołzikiewicza* (1992), *Romans rycerski XIX wieku* („Zagadnienia Rodzajów Literackich” 1990, wyd. 1992), *Dzieje literatury popularnej* (1994), *Literatura popularna jako zjawisko naturalne i wiecznotrwale* (1995), *Sposób bycia literatury popularnej XX wieku* (1996), *Twórczość Sienkiewicza a literatura popularna i kultura masowa* (2007) – oraz w posłowiach, m.in. do *Przygód detektywa Sherlocka Holmesa* Arthura Conan Doyle’a czy do tekstu Maurice Leblanca *Arsène Lupin contra Sherlock Holmes* (oba w 1991). Przede wszystkim zaś – w opracowanych przez Profesora licznych hasłach, zamieszczonych w *Słowniku literatury popularnej*.

Jego wykłady dotyczące literatury i kultury popularnej – pierwsze w Polsce! – gromadziły wielu studentów, żywo zainteresowanych bliską im problematyką. Wzbogacane o fragmenty filmów, ilustracje, znakomite, wciągające analizy tekstów, charakterystyki postaci, stawały się skarbnicą wiedzy na tematy nieobecne w dostępnych polskiemu odbiorcy opracowaniach. Dla wielu z nas stanowiły impuls do zajęcia się zagadnieniami, o których do tej pory myśleliśmy, że zajmować się nimi – jeśli chce się być poważanym humanistą – „nie wolno”. Wypełniały ogromną lukę, jaka istniała – istnieje zresztą do dziś, ze względu na opóźnienia w polskich badaniach i gwałtowny przyrost materiału do tychże – w historycznoliterackich i kulturoznawczych studiach nad literaturą i kulturą popularną, wcześniej przez lata ją pomijających.

To tylko ogólny zarys działalności naukowej prof. Tadeusza Żabskiego: był przecież także promotorem i recenzentem magisteriów i doktoratów, opiniował wiele naukowych monografii, zbiorów studiów, habilitacji i profesur; uczestniczył czynnie w licznych konferencjach, zjazdach i seminariach. Czekaliśmy na Jego wystąpienia, bo w sposób jasny i zrozumiały opowiadał o sprawach ważnych. Choć pod koniec swojej konferencyjnej aktywności zwykł mawiać, że on czytał inne rzeczy i nie ma nam, żyjącym już w innej literackiej i kulturowej rzeczywistości, nic istotnego do przekazania, była to nieprawda: Jego erudycja oraz całościowe myślenie o literaturze i kulturze owocowały znakomitymi, celnymi uwagami, a pozornie niezobowiązujące wypowiedzi stawały się zalążkiem żarliwych dyskusji i niejednokrotnie dawały asumpt do nowych naukowych rozważań.

Niezwykle rzetelny, Profesor uczył nas szacunku dla studentów i współpracowników; życzliwości, ale i uczciwości wobec ocenianych tekstów, obiektywnego do nich podejścia; otwartości na nowe propozycje i rozwiązania. Popierał schodzenie z utartych traktów i poszukiwanie własnej drogi naukowej, odmiennych ścieżek, nowych obszarów badań – przy jednoczesnym poszanowaniu tradycji i dawnych wartości. Starał się nam przekazać, jak być humanistą dokonującym świadomych wyborów i podejmującym wyzwania. Lepiej napisać – jak powiedział mi na seminarium magisterskim – jedną pracę, nawet niedoskonałą, na niepodjęty do tej pory temat, niż tysiączną z kolei o uznanym autorze czy dziele. To była Jego idea: nie nudzić (nie tylko: się), czerpać przyjemność z pracy, robić z pożytkiem coś nowego.

Taka postawa wiąże się ściśle z charakterem prof. Żabskiego, z Jego osobowością. Bo aktywność naukowa to jedna rzecz – inną zaś, kto wie, czy nie ważniejszą, jest podejście do ludzi i stosunek do nich, determinujący także podejście do pracy. Był Profesor człowiekiem niezwykle ciekawym świata, technologicznych nowinek (jako jeden z pierwszych w Instytucie Filologii Polskiej korzystał z komputera) i przyjaźnie nastawionym do otoczenia. Miał anielską cierpliwość wobec naszych najdziwniejszych naukowych pomysłów

i intelektualnych wybryków, starał się jedynie temperować je tak, by były merytorycznie akceptowalne. Lubił grać w szachy (niestety, nie zagraлиśmy razem), świetnie grał w brydża (nigdy nie udało mu się mnie tego nauczyć). Uwielbiał sport (na ekranie) – zwłaszcza tenis; nie przepadał za aktywnością fizyczną („ci, co spacerują, też umierają”). Wiem to wszystko także dlatego, że Profesor nie kończył swoich spotkań z nami na konsultacjach, na uczelni: zawsze mogliśmy do Niego dzwonić (byle nie przed południem, za to nawet w nocy) i zawsze mogliśmy do Niego przyjść – nie tylko do Jego gabinetu w Instytucie Filologii Polskiej, ale też do Jego domu, który gościł całe pokolenia uczniów Profesora, przesiadujących tam przez długie godziny, zawzięcie dyskutujących i wyjadających zgromadzone zapasy. A jako że za każdym naukowcem i Jego dorobkiem stoją też ci, którzy zajmują się codziennym życiem, umożliwiając badaczowi komfortową pracę, koniecznie trzeba przypomnieć o zasługach Jego rodziny, zwłaszcza żony Marii, ze spokojem witającej kolejnych uczniów swojego męża, żądnych intelektualnych dysput – oraz herbaty/kawy, ciasteczek i czereśni. Mieliśmy u państwa Żabskich zawsze otwarte drzwi – i kuchnię.

Na półkach mam książki Profesora, Jego artykuły: prace człowieka niezwykle skromnego, który po przejściu na emeryturę nie chciał wrócić na uczelnię, by prowadzić wykłady, bo twierdził, że trzeba oddać pole młodszym; człowieka z ogromną wiedzą, poczuciem humoru i dystansem do siebie i świata. Sławnej szyby w drzwiach do gabinetu 104, przez którą „dyskretnie” zaglądały kolejne pokolenia studentów, kolegów z pracy i przyjaciół, już nie ma; na biurku nie ma też szklanki Profesora.

Ale kiedy gasną światła na korytarzu pierwszego piętra, wieczorem, kiedy wszyscy już wyszli, a ja sobie idę z kolejną książką Stephena Kinga w ręce, nie musząc już jej ukrywać jako zakazanego badaczowi „czytadła”, czasem wydaje mi się, że zza drzwi gabinetu 104 słyszę znów serdeczny śmiech mojego Mistrza. Pamięć płata mi figle?

Bibliografia

- Kolbuszewski, Jacek 2006. „Kilka słów o biografii i naukowej twórczości Prof. dr. hab. Tadeusz Żabskiego”. W: Jacek Kolbuszewski (red.). *Literatura i wyobraźnia. Prace ofiarowane Profesorowi Tadeuszowi Żabskiemu w 70 rocznicę urodzin*. Wrocław: Agencja wydawnicza a linea.
- Kuzik, Aleksander (oprac.). „Bibliografia Tadeusza Żabskiego za lata 1959–2005. W: Jacek Kolbuszewski (red.). *Literatura i wyobraźnia. Prace ofiarowane Profesorowi Tadeuszowi Żabskiemu w 70 rocznicę urodzin* Wrocław: Agencja wydawnicza a linea.
- „Nowy Tyczyn Neutitschein parafia Strusów, powiat trembowelsk” 2010. Na portalu: Genealodzy.pl. Dostęp online: <https://genealodzy.pl/PNphpBB2-printview-t-8051-start-0.phtml> [27.07.2019].
- O produkcji: „Bolesław Prus. Humoreski, nowele, opowiadania, t. I” (b. d.). Publikacja online: <https://wydawnictwoepisteme.pl/shop/piekna/proza/humoreski-nowele-opowiadania-tom-i-1864-1874/> [15.10.2019].
- Obsulewicz, Beata K. 2015. „O edycji krytycznej *Pism wszystkich Bolesława Prusa* słów kilka”. *Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza VIII* (L): 501–506.
- Pollack, Martin 2013. *Eine Reise durch die verschwundene Welt Ostgaliziens und Bukowina*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag: <https://books.google.pl/books> [15.05.2020].
- „Żabski, Tadeusz. [FPI]”. Baza publikacji pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego. Dostęp online: <https://luna.bu.uni.wroc.pl/publikacje/Items.php> [27.07.2019].